

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.
Ефективна економіка. 2026. № 4.
ISSN 2307-2105

Copyright © The Author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2026.4.129>

УДК 336.14:336.221(477)

Н. Г. Фатюха,

*к. е. н., доцент, доцент кафедри обліку та фінансів,
Національний Університет «Запорізька політехніка»
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1026-6713>*

О. П. Зоря,

*к. с. н., доцент, доцент кафедри обліку та фінансів,
Національний Університет «Запорізька політехніка»
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6247-0145>*

Т. А. Гришунова,

*викладач Циклової комісії “Управління, право та гуманітарні дисципліни”
Відокремленого Структурного Підрозділу «Запорізький гуманітарний
фаховий коледж, Національний Університет «Запорізька політехніка»
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0218-1744>*

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНОЇ
СИСТЕМИ УКРАЇНИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ПОДАТКОВУ ПОЛІТИКУ**

N.Fatiukha,

*PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of
Accounting and Finance,*

National University “Zaporizhzhya Polytechnic”

O. Zorya,

*PhD in Sociology, Associate Professor, Associate Professor of the Department of
Accounting and Finance, National University “Zaporizhzhya Polytechnic”*

T. Hryshunova,

*Lecturer of the Cycle Commission “Management, Law and Humanitarian
Disciplines” of the Separate Structural Unit “Zaporizhzhia Humanitarian
Professional College, National University “Zaporizhzhia Polytechnic”*

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE FORMATION OF UKRAINE’S BUDGETARY SYSTEM AND ITS IMPACT ON TAX POLICY

У статті досліджено теоретико-методичні засади формування бюджетної системи України та її взаємозв’язок із податковою політикою. Визначені стадії еволюції бюджетної системи України, її ключову роль у забезпеченні функціонування держави, наданні публічних послуг та реалізації соціально-економічної політики. Розглянуто унітарну та федеративну моделі бюджетних систем у міжнародному контексті, а також особливості української моделі як унітарної держави. Проаналізовано наукові підходи до трактування поняття «бюджетна система» та його законодавче визначення.

Розкрито ключові принципи функціонування бюджетної системи (збалансованості, самостійності, повноти, обґрунтованості, ефективності та результативності, субсидіарності, цільового використання, справедливості й прозорості), їх закріплення у Бюджетному кодексі України.

Проаналізовано трансформації бюджетної системи від моменту здобуття незалежності до сучасних умов воєнного стану, визначено проблеми міжбюджетних відносин, дефіциту бюджету, зростання державного боргу та неефективного використання коштів.

Особливу увагу приділено інтеграції бюджетної та податкової політики, зокрема впливу централізації й децентралізації, податкового навантаження, фінансового вирівнювання та стимулювання економічної активності. Зазначено, що податкова політика задає параметри функціонування бюджетної системи, оскільки структура податків визначає стабільність доходів, рівень податкового навантаження формує обсяг ресурсів для соціально-економічних програм, а пільги та стимули забезпечують можливості підтримки інвестиційної активності та розвитку бізнесу.

На сучасному етапі перед Україною стоїть завдання забезпечити ефективне функціонування бюджетної системи та переорієнтувати її цілі. Це охоплює перерозподіл ресурсів, надання соціальних послуг, збільшення оборонних видатків, перегляд джерел доходів і залучення міжнародної допомоги.

Зроблено висновок про необхідність подальшого вдосконалення механізмів фінансового вирівнювання, посилення спроможності територіальних громад та забезпечення ефективного функціонування бюджетної системи України в умовах війни та післявоєнного відновлення.

The article examines the theoretical and methodological foundations of the formation of Ukraine's budgetary system and its interrelation with tax policy. The stages of the evolution of the Ukrainian budgetary system are identified, highlighting its key role in ensuring the functioning of the state, providing public services, and implementing socio-economic policy. The study considers unitary and federal models of budgetary systems in the international context, as well as the specific features of Ukraine's model as a unitary state. Scientific approaches to the interpretation of the concept of "budgetary system" and its legislative definition are analyzed.

The fundamental principles of the functioning of the budgetary system (balance, independence, completeness, substantiation, efficiency and effectiveness, subsidiarity, targeted use, fairness, and transparency) and their consolidation in the Budget Code of Ukraine are revealed. Transformations of the budgetary system from the moment of independence to the current conditions of martial law are examined, with attention to problems of interbudgetary relations, budget deficit, growing public debt, and inefficient use of funds.

Special emphasis is placed on the integration of budgetary and tax policy, particularly the impact of centralization and decentralization, tax burden, fiscal equalization, and stimulation of economic activity. It is noted that tax policy sets the parameters of the functioning of the budgetary system, as the structure of taxes determines revenue stability, the level of tax burden shapes resources for socio-economic programs, while tax incentives support investment activity and business development.

At the present stage, Ukraine faces the task of ensuring the effective functioning of its budgetary system and reorienting its objectives. This includes the redistribution of resources, provision of social services, increase in defense expenditures, revision of revenue sources, and attraction of international financial assistance.

The study concludes on the necessity of further improvement of fiscal equalization mechanisms, strengthening the capacity of territorial communities, and ensuring the effective functioning of Ukraine's budgetary system under wartime conditions and during post-war recovery.

Ключові слова: *бюджетна система України, податкова політика, теоретико-методичні засади, Державний бюджет, місцевий бюджет, Зведений бюджет.*

Keywords: *budgetary system of Ukraine, tax policy, theoretical and methodological foundations, State Budget, Local Budget, Consolidated Budget.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

Бюджетна система України є ключовим елементом фінансової структури держави. З моменту незалежності зазнала численних трансформацій, які супроводжувалися змінами й у податковій політиці. В умовах воєнного стану та економічної нестабільності особливо важливим є дослідження теоретико-методичних засад її формування та впливу на податкову політику, адже саме вони забезпечують фінансову стійкість і основу для післявоєнного відновлення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження ґрунтується на висновках провідних зарубіжних та українських учених у сфері фінансів і бюджетної політики, зокрема: Дж. М. Кейнса, У. Оутса, Р. Масгрейва, а також сучасних українських дослідників, таких як В. Опаріна, С. Юрія, О. Василика, І. Чугунова, Ю. Пасічника, Т. Єфименко та інш. У їхніх працях бюджетна система розглядається як інтегрована структура державного та місцевих бюджетів, що забезпечує реалізацію економічної політики та соціально-економічний розвиток країни. Водночас науковці наголошують на проблемах міжбюджетних відносин, дефіциті бюджету, зростанні державного боргу та необхідності підвищення прозорості використання коштів. Це обумовлює потребу у подальшому дослідженні трансформації бюджетної системи України та її впливу на податкову політику, особливо в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження теоретико-методичних підходів до формування бюджетної системи України та визначення її впливу на податкову політику в умовах трансформаційних процесів і воєнного стану.

Результати дослідження. Бюджетна система характерна для будь-якої країни. Бюджетна система України виконує ключову роль у забезпеченні функціонування держави, наданні публічних послуг та реалізації соціально-економічної політики. Соціально-економічна політика країни втрачає свою

результативність без належним чином організованої бюджетної системи. В умовах воєнного стану й макроекономічної нестабільності її адаптивність стала критично важливою.

Із моменту проголошення незалежності Україна поступово реформувала свою бюджетну систему, яка зазнавала численних змін і трансформацій упродовж наступних років. Водночас кожен етап розвитку бюджетної системи супроводжувався коригуванням податкової політики, адже саме податкові надходження є основним джерелом формування доходів бюджету. Зміни у структурі та механізмах бюджетного процесу визначали напрями податкового адміністрування, рівень централізації чи децентралізації податкових ресурсів, а також впливали на прозорість і ефективність їх використання.

Таблиця 1. Взаємозв'язок бюджетної системи та податкової політики України узагальнені за законодавчою базою України та [1, 2]

Етап розвитку бюджетної системи	Ключові зміни у бюджетному процесі	Вплив на податкову політику
1991 - Закон «Про бюджетну систему України» (втрата чинності після прийняття Бюджетного Кодексу)	Формування базових принципів бюджетних відносин	Встановлення первинної системи адміністрування податків
1995 - створення Державного казначейства	Казначейське обслуговування бюджетних коштів	Посилення контролю за надходженням податків та їх використанням
1996 - впроваджена бюджетна класифікація	Уніфікація доходів і видатків	Стандартизація податкових надходжень за видами
1997 – створення Рахункової палати, затверджено закон України «Про місцеве самоврядування в Україні»	Зовнішній аудит за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використанням. Розподіл місцевих бюджетів на поточний бюджет та бюджет розвитку	Зростання ролі місцевих податків і зборів
2001 - Бюджетний кодекс (нова редакція 2010)	Регулювання бюджетних відносин, середньострокове планування	Узгодження податкової політики з бюджетним процесом, впровадження стабільності у податковому навантаженні

Продовження таблиці 1.

Етап розвитку бюджетної системи	Ключові зміни у бюджетному процесі	Вплив на податкову політику
2014–2015 - реформа децентралізації	Фінансова автономія громад, нова модель міжбюджетних відносин	Розширення бази місцевих податків, стимулювання розвитку територій
2016–2018 - програмно-цільовий метод, e-Data	Розширення повноважень місцевих бюджетів. Прозорість та ефективність витрат, відкритий бюджет	Підвищення довіри до податкової системи, контроль за використанням податків
2019–2020 - цифровізація бюджетного процесу	Електронні інструменти бюджетування, що вдосконалює казначейське обслуговування та підвищили прозорість витрат	Автоматизація адміністрування податків, зменшення тіньових схем
2022–2025 - воєнний стан	Запроваджено кризове бюджетування, пріоритетне фінансування оборони, зміцнення фінансової стійкості завдяки міжнародній підтримці та почалася розробка нової стратегії післявоєнного відновлення	Переналаштування податкової політики на мобілізацію ресурсів, міжнародна підтримка

Таким чином, реформування бюджетної системи України завжди супроводжувалося змінами у податковій політиці. Кожен етап розвитку визначав нові механізми адміністрування податків, рівень їх централізації та прозорість використання, а в умовах воєнного стану — мобілізацію ресурсів для фінансової стійкості держави.

Законодавче регулювання бюджетної системи України ґрунтується на Конституції та Бюджетному кодексі, доповнених Бюджетною декларацією, законами про Державний бюджет і місцеве самоврядування. Додатково її функціонування забезпечують спеціальні закони, урядові акти та рішення органів місцевої влади [3].

Трансформація бюджетної системи, що відбувалася протягом цього періоду зумовлена процесом становлення незалежності України та формуванням державного апарату, розвитком фінансової системи країни. Факторами негативного впливу на стабільність бюджетної системи були: недосконалі міжбюджетні відносини, дефіцит бюджету, щорічне зростання державного боргу та неефективне використання бюджетних коштів.

Міжнародний досвід бюджетних відносин дозволяє виокремити два основні типи бюджетних систем:

- унітарна модель, притаманна країнам з однорідною культурою та єдиним населенням, характеризується дворівневою структурою, що охоплює державний бюджет та численні місцеві бюджети;
- федеративна модель включає три складові: бюджет центрального уряду (або федеральний), бюджети суб'єктів федерації (зокрема, штати у США, землі у Німеччині, кантони у Швейцарії) та місцеві бюджети.

Україна, згідно з Конституцією, є унітарною державою, яка адміністративно-територіально поділена на 25 одиниць: Автономну Республіку Крим та 24 області [1, с. 22].

Окреслимо класичні теорії бюджетного устрою та сучасні наукові підходи українських дослідників до трактування поняття "бюджетна система" та особливості його закріплення в законодавстві (див. табл.2).

Таблиця 2. Трактування поняття «бюджетна система»

Автор	Сутність поняття «бюджетна система»
Джон Мейнард Кейнс	довів, що ринок не здатний самостійно забезпечити рівновагу та повну зайнятість. Держава має активно втручатися у фінансові процеси [4]. Бюджетна система у моделі суспільного розвитку кейнсіанців і посткейнсіанців, подається одним із самих вагомих інструментів впливу на економічне зростання в протигагу класичної теорії [5]
У. Оутс	Децентралізація фінансових ресурсів сприяє ефективнішому наданню публічних послуг та врахуванню місцевих потреб. [6].
Річард Масгрейв	Бюджетна система виступає не просто фінансовим планом, а інструментом реалізації економічної політики держави, що поєднує податкові надходження та видатки для досягнення суспільних цілей [7]
В. Опарін	«сукупність усіх бюджетів, які формуються в даній країні згідно з її бюджетним устроєм» [8].
С. Юрій	«сукупність окремих її ланок, юридично пов'язаних між собою, яка базується на загальноприйнятих принципах, що відповідають міжнародним, стандартам» [9, с. 5]
О. Василик	«сукупність державного бюджету й місцевих бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державного та адміністративно- територіального устроїв і врегульована нормами права» [10, с. 41]

Продовження таблиці 2.

Автор	Сутність поняття «бюджетна система»
І. Чугунов	«сукупність бюджетів, утворена на основі адміністративно-територіального устрою держави, та взаємовідносини між ними, які відбуваються з огляду на отриманий розподіл і фінансове забезпечення повноважень органів державної та місцевої влади між бюджетами усіх рівнів, спрямованих на соціально-економічний розвиток суспільства» [11, с. 282].
Ю. Пасічника	«є складовою фінансової системи, яка включає сукупність бюджетів держави всіх рівнів, має управлінську структуру і функціонує згідно з юридичними та фінансовими нормами» [12, с. 127]
Т. Єфименко	«сукупність усіх бюджетів, які формуються в певній країні згідно з її державним устроєм, адміністративно-територіальним поділом та законодавчо встановленими засадами бюджетного устрою» [13, с.510]
ч.4 ст. 2, Бюджетного кодексу України.	«сукупність державного бюджету та місцевих бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державного і адміністративно-територіальних устроїв і врегульована нормами права» [14]

На нашу думку, бюджетна система представляє собою інтегровану структуру бюджетів різних рівнів держави, сформовану з урахуванням правових норм і адміністративно-територіального устрою. Її функціонування спрямоване на раціональний розподіл фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення соціально-економічного розвитку країни.

Стаття 95 Конституції України чітко визначає, що бюджетна система України повинна формуватися на основі справедливого та неупередженого розподілу суспільного багатства між усіма громадянами та територіальними громадами.

У статті 2 Бюджетного кодексу України визначено, що «бюджет — це план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідними органами державної влади, влади АРК та органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду» [14].

Державний бюджет України — це основний фінансовий план держави, який щорічно затверджується Верховною Радою України. Він включає доходну та видаткову частини бюджету. Через державний бюджет

відбувається перерозподіл частини валового внутрішнього продукту, який спрямовується на фінансування ключових сфер: розвиток економіки, соціальний захист громадян, забезпечення функціонування органів влади та управління, а також оборону країни.

Місцевий бюджет — це централізований фонд фінансових ресурсів, необхідних для фінансового забезпечення функціонування місцевого самоврядування [15, с. 36]

Державний та місцеві бюджети утворюють Зведений бюджет України (рис.1) .

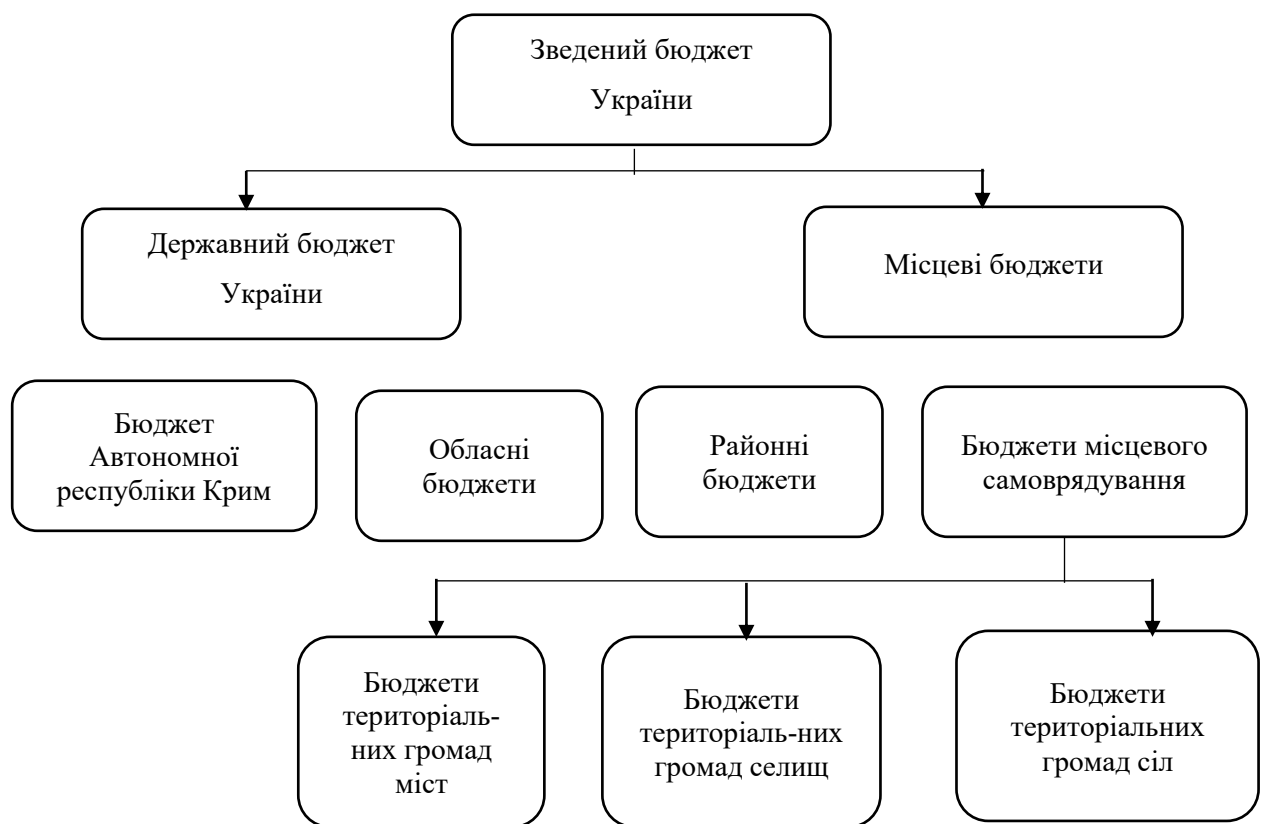

Рисунок 1. Складові бюджетної системи України [14, ст.5]

Зведений бюджет – це сукупність всіх бюджетів, що входять до складу бюджетної системи України; сукупність показників бюджетів, що використовуються для аналізу та прогнозування економічного і соціального розвитку держави (ст. 6 Бюджетного кодексу України). Зведений бюджет України охоплює показники державного бюджету України та зведених місцевих бюджетів.

Показники зведеного бюджету використовують для:

- проведення розрахунків з формування грошових ресурсів для забезпечення виконання функцій і завдань органами державної влади та місцевого самоврядування;
- визначення обсягу видатків, що підлягають фінансуванню з державного й місцевих бюджетів, аналізу та оцінки ефективності бюджетних витрат;
- визначення грошових потоків для встановлення обґрунтованості надання трансфертів [15, с.39].

Бюджетна система України ґрунтується на таких принципах [14, ст.7; 16]:

- принцип єдності бюджетної системи України. Саме цей принцип лежить в основі формування цілісності бюджетної системи України та забезпечення єдності держави. Бюджетна система, сформована на зазначених засадах, здатна гарантувати узгодженість економічного простору країни, а також узгоджене функціонування фінансової, грошово-кредитної, валютної та податкової систем;
- принцип збалансованості. Цей принцип передбачає, що заплановані бюджетні видатки повинні відповідати обсягу реальних доходів. Його порушення призводить до невиконання норм законодавства України щодо надання пільг, компенсацій і гарантій окремим категоріям громадян за рахунок коштів бюджетів внаслідок недостатнього рівня фінансування;
- принцип самостійності. Самостійність забезпечується закріпленням власних джерел доходів, правом самостійно визначати напрями використання коштів, незалежним затвердженням місцевих бюджетів відповідними радами згідно з законодавством України. Прийняття Бюджетного Кодексу України заклало нові підходи до взаємовідносин між державним і місцевими бюджетами, а також оновив бачення незалежності та автономності місцевих фінансів;

- принцип повноти. Згідно з цим принципом, доходи державного бюджету мають включати всі цільові державні фонди соціального страхування, із забезпеченням їх цільового використання. У Бюджетному кодексі України (редакція 2025 року) зберігається положення про включення цільових фондів соціального страхування до складу доходів державного бюджету з цільовим використанням коштів. Проте Пенсійний фонд продовжує діяти як окрема юридична особа з власними рахунками в Державній казначейській службі. Фонд соціального страхування та Фонд безробіття перебувають у процесі інституційного об'єднання з ПФУ. Вони не інтегровані повністю у систему бюджетного перерозподілу, а їхні бюджети затверджуються окремо, що формально суперечить принципу єдності бюджетної системи, закладеному в Кодексі;

- принцип обґрунтованості – при формуванні бюджету повинні бути враховані реалістичні макропоказники соціально-економічного розвитку країни. Бюджетні розрахунки проводяться відповідно до встановлених нормативів і процедур;

- принцип ефективності та результативності. Застосування принципу орієнтації на результат передбачає зміщення акцентів у бюджетному контролі: від традиційної перевірки за статтями видатків - до оцінки досягнення конкретних результатів, на які спрямовано бюджетні кошти. Це досягнуто за рахунок впровадження програмного - цільового методу, який офіційно застосовується як на рівні державного, так і місцевих бюджетів відповідно до статті 20 Бюджетного кодексу України. Такий підхід дозволяє: забезпечити ефективніше використання бюджетних ресурсів; посилити відповідальність головних розпорядників коштів за досягнення цілей; підвищити прозорість та результативність управління публічними фінансами;

- принцип субсидіарності – відповідно до БКУ розмежування бюджетних видатків між усіма рівнями бюджетної системи має

здійснюватися з урахуванням принципу максимальної близькості суспільних послуг до кінцевого споживача (статті 82, 86 Бюджетного кодексу України).

Видатки на послуги загального користування (освіта, охорона здоров'я, соціальний захист) розподіляються з урахуванням рівня, на якому вони можуть бути надані найефективніше. Обласні бюджети фінансують послуги, що охоплюють усю область (наприклад, спеціалізовані лікарні, інтернати). Міські та районні бюджети відповідають за послуги, які споживаються локально (дитсадки, школи, первинна медицина, ЖКГ).

Проте усунені не всі протиріччя:

1) нерівномірність фінансових можливостей громад: не всі територіальні громади мають достатній дохідний потенціал для ефективного виконання делегованих повноважень;

2) залежність від трансфертів: значна частина місцевих бюджетів формується за рахунок дотацій та субвенцій з державного бюджету, що частково обмежує реальну автономію.

Таким чином необхідне подальше вдосконалення механізмів фінансового вирівнювання та посилення спроможності громад;

- принцип цільового використання бюджетних коштів. Цей принцип передбачає, що бюджетні ресурси повинні використовуватись виключно за призначенням і на всіх етапах проходження через бюджетну систему. Кожен суб'єкт, який залучений до управління бюджетними коштами, несе персональну відповідальність у разі порушення цільового чи раціонального використання;

- принцип справедливості і неупередженості. Принцип справедливого розподілу не лише зберігає свою актуальність, а й є фундаментом сучасної бюджетної політики України. Його реалізація потребує постійного вдосконалення інструментів фінансового вирівнювання та підвищення прозорості розподілу ресурсів.

Цей принцип закріплено в статті 95 Конституції України, яка прямо визначає, що бюджетна система має будуватися на засадах справедливості та

неупередженості. Він також реалізується через положення Бюджетного кодексу, зокрема щодо фінансових нормативів бюджетної забезпеченості та дотацій вирівнювання. Він реалізується через:

1) механізм горизонтального вирівнювання (через базову дотацію) дозволяє підтримувати менш фінансово спроможні громади;

2) єдині підходи до розрахунку освітньої та медичної субвенцій забезпечують відносно рівний доступ до базових послуг по всій країні;

- фінансова децентралізація сприяє більш справедливому розподілу ресурсів, хоча виклики залишаються - зокрема, щодо повноти обліку потреб громад;

- принцип публічності та прозорості. Державний бюджет України та місцеві бюджети затверджуються відповідно Верховною Радою України, Верховною Радою Автономної Республіки Крим і місцевими радами.

Прозорість бюджетного процесу має забезпечуватися на всіх його етапах. Зокрема, на початковій стадії - через бюджетні запити, які повинні містити повну інформацію, необхідну для аналізу показників проєкту бюджету. Бюджетний кодекс України визначає обсяг інформації, що подається разом із проєктом основних напрямів бюджетної політики та бюджетного запиту на наступний період.

Відповідно до статті 28 Бюджетного кодексу України, уся бюджетна інформація підлягає обов'язковому оприлюдненню.

На думку експертів, у структурі бюджетної системи України доцільно виокремити принцип автономності, який передбачає, що кожен бюджет, включений до її складу, функціонує як відносно самостійна та організаційно відособлена ланка.

На відміну від закріпленого у Бюджетному кодексі принципу самостійності, автономність передбачає незалежне управління кожним бюджетом без прямого перерозподілу коштів між ними. Такий підхід тісно пов'язаний із концепцією бюджетного федералізму, що розглядається як нормативно визначений розподіл функціональних повноважень і

відповідальності між рівнями влади з паритетним розмежуванням доходів і видатків. Основою цього підходу виступають принципи соціально-економічної доцільності, міжрегіональної та міжнаціональної солідарності, а також суспільної справедливості [17].

Таким чином, автономність бюджетів у межах концепції бюджетного федералізму не лише визначає межі фінансової відповідальності різних рівнів влади, а й формує основу для подальшого аналізу взаємозв'язку між бюджетною системою та податковою політикою. Адже саме податки виступають головним джерелом наповнення державного та місцевих бюджетів, а рівень їх централізації чи децентралізації безпосередньо впливає на фінансову самостійність територіальних громад і можливості держави реалізовувати загальнонаціональні програми. Податкова політика задає параметри функціонування бюджетної системи, оскільки структура податків визначає стабільність доходів, рівень податкового навантаження формує обсяг ресурсів для соціально-економічних програм, а пільги та стимули забезпечують можливості підтримки інвестиційної активності та розвитку бізнесу.

Таблиця 3. Інтеграція бюджетної та податкової політики [18,19]

Елемент взаємозв'язку	Роль бюджетної системи	Вплив на податкову політику
Централізація/децентралізація	Визначає розподіл доходів між державним і місцевими бюджетами	Формує рівень фінансової автономії громад та можливості держави щодо загальнонаціональних програм
Податкове навантаження та структура	Забезпечує стабільність доходів бюджету	Визначає пропорції між прямими й непрямими податками, а також рівень податкового тиску на бізнес і населення
Стимулювання чи стримування економічної активності	Використовує видатки та пільги як інструменти регулювання	Може стимулювати інвестиції, виробництво й зайнятість або стримувати інфляцію та дефіцит
Фінансове вирівнювання	Забезпечує баланс між багатшими та біднішими громадами через трансфери	Визначає необхідність коригування податкових надходжень для підтримки соціальної справедливості

Сучасним викликом бюджетної системи України також є підступна повномасштабна військова агресія держави-нападника. В умовах воєнного стану надзвичайно важливо забезпечити належне виконання як державного бюджету, так і місцевих бюджетів. На теперішній час перед Україною стоїть завдання забезпечити ефективне функціонування бюджетної системи та переорієнтувати цілі, які раніше ставила перед собою держава. Це стосується перерозподілу бюджетних ресурсів, надання соціальних послуг громадянам, збільшення видатків на оборону, перегляду джерел наповнення бюджету та залучення міжнародної фінансової допомоги. Узгодженість та оперативна координація бюджетної політики є необхідною умовою для підтримання фінансової стабільності країни. Ця роль залишатиметься ключовою і в повоєнний час [20, с. 194].

У воєнних умовах бюджетна система України забезпечує фінансування оборони, соціальних потреб та майбутньої відбудови, проте вторгнення спричинило падіння доходів, зростання дефіциту, залежність від зовнішньої допомоги й переорієнтацію видатків, що призвело до зупинення більшості програм і реформ.

Податкова політика України завжди була похідною від розвитку бюджетної системи. Кожна реформа бюджету змінювала механізми збору та розподілу податків, а в умовах війни вона стала інструментом виживання держави. Для післявоєнного відновлення ключовим завданням буде створення податкової політики, яка одночасно забезпечить стабільні доходи бюджету та стимулюватиме економічне зростання.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

1. Бюджетна система становить ключовий компонент фінансової структури держави, через який вона реалізує свою економічну політику.

2. Основні принципи бюджетної системи: єдність, збалансованість, самостійність, прозорість, справедливість та субсидіарність - забезпечують узгоджене функціонування фінансової та податкової політики.

3. Податкова політика визначає доходну базу бюджетів, рівень податкового навантаження та структуру податків, а бюджетна система задає параметри їх використання для досягнення суспільних цілей.

4. Попри значні досягнення у сфері фінансової децентралізації та впровадження програмно-цільового методу, залишаються виклики у подоланні нерівномірності фінансових можливостей громад, залежності від трансфертів та неповної інтеграції соціальних фондів у бюджетну систему.

5. Подальший розвиток потребує вдосконалення механізмів фінансового вирівнювання, посилення спроможності місцевих бюджетів та забезпечення реальної автономності громад. Це дозволить зробити бюджетну систему більш ефективною, справедливою та здатною відповідати сучасним викликам соціально-економічного розвитку України.

Література

1. Шевчук І. Л., Черепанова В. О., Ставерська Т. О. Бюджетна система: навч. посіб.; 2-е вид., перероб. і доп. Харків: Іванченко І.С., 2015. 284 с. URL: http://shron1.chtyvo.org.ua/Shevchuk_Iryna/Biudzheta_systema.pdf (дата звернення) (дата звернення 17.03.2026)

2. Становлення та розвиток податкової системи України : монографія / М. Г. Волощук, І. І. Матьола, Т. О. Карабін, О. В. Білаш. Ужгород : Видавництво Олександри Гаркуші, 2021. 172 с URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/05e0b3bf-b1d8-4510-aa05-a3e0f00ab58c/content> (дата звернення 18.03.2026)

3. OpenBudget. (н.д.). *Бюджетна система України*. URL: <https://openbudget.gov.ua/budget-literacy/budget-system/structure?type=schema> (дата звернення 17.03.2026)

4. Джон Мейнард Кейнс Загальна теорія зайнятості, процента та грошей. URL: <https://epi.cc.ua/obschaya-teoriya-23099.html> (дата звернення 18.03.2026)

5. Савчук Н. В. Соціальна ефективність бюджету в кейнсіанській моделі економічного розвитку. *Ефективна економіка*. № 11. 2014. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3544> (дата звернення 18.03.2026)

6. Oates, W. E. (1999). *An Essay on Fiscal Federalism*. Journal of Economic Literature, 37(3), 1120–1149
7. Musgrave R. A. Public Finance in Theory and Practice. N. Y. : McGraw-Hill Book Company, 1959. XV, 762 p.
8. Опарін В. М. *Фінанси (Загальна теорія)*: Навч. посібник. 4-те вид., без змін, 2007. 240 с. URL: https://xn--e1ajqk.kiev.ua/wp-content/uploads/2019/12/oparin_v_m_finansi_zagal_na_teoriya.pdf (дата звернення 16.03.2026)
9. Юрій С.І., Бескид Й.М. Бюджетна система України: Навч. Посібник. Київ: НІОС. 2000. 194 с.
10. Василик О.Д., Павлюк к.В. Державні фінанси України: Підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2002. 608с.
11. Чугунов І. Я. Бюджетний механізм регулювання економічного розвитку. Київ : НІОС, 2003. 176 с
12. Бюджетний потенціал економічного зростання в Україні : монографія / Ю. В. Пасічник ; НАН України, Ін-т економ. промисловості Донецьк : Юго-Восток, 2005 642 с.
13. Фінанси. Бюджет. Податки: національна міжнародна термінологія: у 3- х т./ за ред.. Т.І. Єфименко. Київ.:2010. т. 2. 598 с.
14. Верховна Рада України. (2010). *Бюджетний кодекс України №2456-VI*. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?user=a&find=1&typ=21> (дата звернення 17.03.2026)
15. Миськів Г. Бюджетна система : теоретичні та практичні аспекти (у схемах і таблицях) : навчальний посібник. Львів : Растр-7, 2020. 272 с.. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/2024/> (дата звернення 17.03.2026)
16. Римарська, Н. І., Корягін, М. В. Принципи побудови та функціональна структура бюджетної системи України. *Економіка та держава* № 9. 2011. С.8-10 URL: http://www.economy.in.ua/pdf/9_2011/4.pdf (дата звернення 17.03.2026)
17. Бюджетна система. Навч. посіб. /Н.І. Климаш, К.В. Багацька, Н.І. Дем'яненко та ін. за заг. ред. Т.А. Говорушко. Львів «Магнолія 2006», 2014.

296 с.. URL:<http://moodle.nati.org.ua/mod/resource/view.php?id=14662> (дата звернення 17.03.2026)

18. Огренич Ю. О., Щєбликіна І. О., Сопіна А. Є. *Бюджетно-податкова політика України: особливості та напрями вдосконалення*. Економіка та суспільство. Випуск # 69. 2024. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-69-61> (дата звернення 18.03.2026)

19. Лук'яненко І. Бюджетно-податкова політика України: нові виклики : монографія / І. Лук'яненко, М. Сидорович. Київ : НаУКМА, 2014. 229 с. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/cf66d681-8cf1-4a9d-b79b-651e345ee4de/content> (дата звернення 18.03.2026)

20. Західна О.Р., Круглякова В.В., Рахвал І.Р. Бюджетна політика України: стан, оцінювання, перспективи. Молодий вчений. 2023. № 10 (122). С. 194-199.

References

1. Shevchuk, I. L., Cherepanova, V. O. and Stavers'ka, T. O. (2015), available at: Biudzheta systema [Budget system], Kharkiv, Ukraine, available at: http://shron1.chtyvo.org.ua/Shevchuk_Iryna/Biudzheta_systema.pdf (Accessed 17.03.2026)

2. Voloshchuk, M.H., Matola, I.I., Karabin, T.O., Bilash O.V. (2021), *Stanovlennia ta rozvytok podatkovoi systemy Ukrainy* [Formation and development of the tax system of Ukraine], Vydavnytstvo Oleksandry Harkushi, Uzhhorod, Ukraine, available at: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/05e0b3bf-b1d8-4510-aa05-a3e0f00ab58c/content> (Accessed 18.03.2026)

3. OpenBudget. (2026). “Budget system of Ukraine”, available at: <https://openbudget.gov.ua/budget-literacy/budget-system/structure?type=schema> (Accessed 17.03.2026)

4. Keynes, J.M. (2002), “Treatise on Monetary Reform: The General Theory of Employment, Interest and Money”, available at: <https://epi.cc.ua/obschaya-teoriya-23099.html> (Accessed 18.03.2026)

5. Savchuk, N. V. (2014), "Social effectiveness of budget in the keynes economic development model", *Efektivna ekonomika*, vol. 11, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3544> (Accessed 18.03.2026)
6. Oates, W. E. (1999), "An Essay on Fiscal Federalism", *Journal of Economic Literature*, vol. 37, no. 3, pp. 1120–1149.
7. Musgrave, R. A. (1959), *Public Finance in Theory and Practice*, McGraw-Hill, New York, USA.
8. Oparin, V. M. (2007), *Finansy (Zahal'na teoriia)* [Finance (General Theory)], KNEU, Kyiv, Ukraine, available at: https://xn--elajqk.kiev.ua/wp-content/uploads/2019/12/oparin_v_m_finansi_zagal_na_toriya.pdf (Accessed 16.03.2026)
9. Yuriy, S.I. and Beskyd J.M. (2000), *Biudzhethna systema Ukrainy* [Budget system of Ukraine], NIOS, Kyiv, Ukraine.
10. Vasylyk, O.D. and Pavlyuk, K.V. (2002), *Derzhavni finansy Ukrayiny* [State Finances of Ukraine], Center for Educational Literature, Kyiv, Ukraine.
11. Chuhunov, I. Ya. (2003), *Biudzhethnyj mekhanizm rehuliuвання ekonomichnoho rozvytku* [Budgetary mechanism for regulating economic development], NIOS, Kyiv, Ukraine.
12. Pasichnyk, Yu. V. (2005), *Biudzhethnyj potentsial ekonomichnoho zrostannia v Ukraini* [Budgetary potential of economic growth in Ukraine], NAN Ukrainy, In-t ekonom. promyslovosti: Yuho-Vostok, Donetsk, Ukraine.
13. Yefymenko, T.I. (2010), *Finansy. Biudzheth. Podatky: natsional'na mizhnarodna terminolohiia* [Finance. Budget. Taxes: national international terminology], Kyiv, Ukraine.
14. Verkhovna Rada of Ukraine (2010), "Budget Code of Ukraine", available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?user=a&find=1&typ=21> (Accessed 17.03.2026)
15. Mys'kiv, H. (2020), *Biudzhethna systema : teoretychni ta praktychni aspekty (u skhemakh i tablytsiakh)* [Budget system: theoretical and practical aspects (in diagrams and tables)], Rastr-7, L'viv, Ukraine, available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/2024/> (Accessed 17.03.2026)

16. Rymars'ka, N. I., and Koriahin, M. V. (2011), "Principles of construction and functional structure of the budget system of Ukraine", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 9, pp. 8-10, available at: http://www.economy.in.ua/pdf/9_2011/4.pdf (Accessed 17.03.2026).
17. Klymash, N.I. Bahats'ka, K.V. and Dem'ianenko, N.I. (2014), *Biudzhetna systema* [Budget system], Mahnoliia 2006, L'viv, Ukraine, available at: <http://moodle.nati.org.ua/mod/resource/view.php?id=14662> (Accessed 17.03.2026)
18. Ohrenych, Yu. O., Scheblykina, I. O. and Sopina, A. Ye. (2024), "Budget and tax policy of Ukraine: features and areas for improvement", *Ekonomika ta suspil'stvo*, vol. 69. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-69-61>
19. Lukianenko, I. and Sydorovych, M. (2014), *Biudzhetno-podatкова polityka Ukrainy: novi vyklyky* [Budget and tax policy of Ukraine: new challenges], NaUKMA, Kyiv, Ukraine, available at: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/cf66d681-8cfl-4a9d-b79b-651e345ee4de/content> (Accessed 18.03.2026)
20. Zakhidna, O.R., Kruhliakova, V.V. and Rakhval, I.R. (2023), "Budgetary policy of Ukraine: status, assessment, prospects", *Molodyj vchenyj*, vol. 10 (122), pp. 194-199.

Отримано редакцією журналу / Received: 19.03.26

Прорецензовано / Revised: 10.04.26

Дата публікації / Published: 23.04.26